

Ilkinji türkmen poliseýleri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Ilkinji türkmen poliseýleri ILKINJI TÜRKMEN POLISEÝLERI

● «Türkmen poliseýleri eýýäm öz başarnyklaryny Guşgy söweşinde görkezdiler, olaryň sany ýene-de köpeldildi. Olar ýokary derejede kämilleşen kawaleriýaçylar bilen deňleşip bilýärler we Ýewropanyň söweş meýdanlarynda hem özlerini görkezip biljekler».

Elbetde, öňki Türküstanyň (häzirki Merkezi Aziýanyň) beýleki ýurtlarynyňky bolşy ýaly, Türkmenistanyň polisiýasynyň kemala gelşi patyşa Russiýasynyň öz çäklerini giňeltmegi we şol ýerlerde täze ýaşaýyş-durmuş düzgünleriniň girizilmegi hem-de guramaçylyk işleriniň geçirilmegi bilen baglanyşyklydyr. Muny inkär edip bolmaz, sebäbi ol biziň geçmiş taryhymyzdyr. Fotografiýa sungatynyň taryhyny, onuň dürli žanrlarda ösüşini ylmy taýdan öwrenýänligim sebäpli, şu çaklaňja makalada hem türkmen polisiýasynyň ilkinji ädimleri, onuň işi hakyndaky taryhy maglumatlar, käbir işgärleriniň keşpleri siňen suratlar barada durup geçmegi makul bildim.

● «Ilkinji türkmen poliseýleri özlerine bildirilýän talaby birkemsiz berjaý edipdirler. Bu barada şeýle ýazylýar: «Türkmen polisiýaçylary milli eşiklerini geýýärler, kellesinde silkme telpekleri bar, olar bildirilýän harby tertip, düzgün-nyzama örän çalt öwrenişdiler, sebäbi gadymdan bäri her bir türkmeniň aty-ýaragy bolupdyr».

Rus emeldarlary ýuwaş-ýuwaşdan ýerli ilaty durmuşyň dürli ugurlaryndaky işlere, şol sanda polisiýanyň düzümine hem çekip başlapdyrlar. Bu işe kabul etmekde aýratyn talaplaryň şol döwürde hem bolandygy öz-özünden düşnükli. Emeldarlar ýerli halkyň daş sypatyna, hüý-häsiýetine, batyrlygyna esasy ünsi beripdirler. XIX asyryň ikinji ýarymynda şol wagtky Türküstana, şol sanda biziň ölkämize guralan ekspedisiýalaryň

birnäçesine gatnaşan ýazyjy we suratkeş Nikolaý Nikolaýewiç Karaziniň «Нива» žurnalynyň 1895-nji ýylyň 47-nji sanynda ýerleşdiren makalasynda şeýle setirler bar:

«Rus goşunlaryna güýçli gaýtawul beren türkmen taýpalarynyň gowy taýýarlyklydygyna, urşujylygynyň hiliniň ýokarydygyna üns bermäge rus serkerdeleri mejbur boldular. General Skobelew türkmenlere aýratyn hormatynyň bardygyny görkezdi we olara birgiden ýarag galdyrdy, hatda özüniň öňki garşydaşlarynyň has tapawutlananlaryna imperatoryň adyndan ordenler gowşurdy. Bu garşydaşyň mertebesine, olaryň harby şöhratyna hormat goýmakdyr... Soňky ýyllarda patyşa Russiýasynyň düzümine birikdirilen halklaryň arasynda türkmenler özleriniň daş sypatlary, söweşjeňligi, mertligi we wepadarlygy bilen tapawutlanýarlar».

1881-nji ýylda çap bolan ýene bir maglumatda:

«Türkmenler göreşmegi, gerek bolsa ölmegi, gazaply söweşlerde ýeňmegi başaryan, ýeňiş gazanmaga ruhlanyp bilýän, gowy ýaraglanan, öz garşydaşlarynyň üstüne rehimsiz dökülýän gaýduwsyz halkdyr. Olaryň bu mertligine köp uruşlarda we ok-ýaraglaryň tüssesinde taplanan kawkazly urşujylaram, adalatuň hatyrasyna, telpek goýýarlar».

Türkmen ýigitleriniň ýokardaky sypatlaryna göz ýetiren rus emeldarlary olardan düzülen ilkinji polisiýany döredýärler. Türkmen poliseýleri özlerine bildirilýän talaby birkemsiz berjaý edipdirler. Bu barada şol žurnalda şeýle ýazylýar:

«Türkmen polisiýaçylary milli eşiklerini geýýärler, kellesinde silkme telpekleri bar, olar bildirilýän harby tertip, düzgümyzama örän çalt öwrenişdiler, sebäni gadyndan bäri her bir türkmeniň aty – ýaragy bolupdyr, ol garaşylmadyk ýagdaýda gelen duşmana gaýtawul bermäge mydama taýýarlykda gezipdir. Şeýle türkmenlerden düzülen polisiýa atlylary özüniň hili boýunça kawkaz kazaklarynyň goşunyndan kem oturmaýar. Türkmen poliseýleri eýýäm öz başarnyklaryny Guşgy söweşinde

görkezdiler, olaryň sany ýene-de köpeldildi. Olar ýokary derejede kämilleşen kawaleriýaçylar bilen deňleşip bilýärler we Ýewropanyň söweş meýdanlarynda hem özlerini görkezip biljekler. Atly türkmen poliseýleri biziň Aziýadaky serhetlerimiziň hem ynamly goragçylary bolýarlar».

Gepiň gerdişine görä aýtsak, şol wagtlar patyşa Russiýasynyň diňe Aziýadaky serhediniň uzynlygy 15.000 wýorsta ýetipdir.

Şol wagtlar türkmen topragyna gelýän syýahatçylar, ylmy gözlegleri geçirýänler we beýleki ýewropalylar türkmen poliseýlerini özlerine janpena tutunypdyrlar, ýolbelet hökmünde peýdalanyndyrlar. Şeýle hyzmatyň nyrhy 25-40 rubl aralygynda bolupdyr, ýöne naharlamak tutan adamyň boýnuna düşüpdür. Türkmen poliseýi bütin gullugyň dowamynda şol adamy gorapdyr, onuň rahatlygy barada alada edipdir. Şeýle bolansoň, olar biri-biri bilen ysnyşypdyrlar, dostlaşypdyrlar, hoşlaşyk pursatynda bolsa örän kynlyk bilen aýrylyşypdyrlar. Şu gürrüňleri tassyklaýan maglumatlar bizde bar. Mysal üçin, Çingiz han hakynda dünýä belli eseri döreden ýazyjy Wasiliý Ýan (Ýançeweskiý) şol roman üçin maglumatlary toplan wagtynda mydama onuň ýanynda milisiýanyň işgäri Şanazar Garabek ogly bolupdyr.

Ýene-de bir zat hakynda aýdyp geçmek ýerlikli bolsa gerek. Gökdepe urşuna gatnaşyp, galany goramakda gaýduwsyzlyk görkezen gerçekleriň hem birnäçesi soňra polisiýa gullugynda bolupdyrlar. «Асхабад» gazetiniň 1899-njy ýylyň ýanwar aýynda çapdan çykan sanlarynyň birinde şol gahryman ýigitlerden biri Gulbatyr serdar hakynda şeýle ýazýar:

«Gulbatyr serdar ruslaryň üstüne edilýän gijeki çozuşlara ýolbaşçylyk edipdi. Ol häzirki günlerde polisiýanyň poruçigi we Bäherden pristawynyň kömekçisi».

Şol gazetde gahryman galanyň goragçylarynyň ýene biri Öwezguly hanyň hem polisiýanyň praporşigidigi we Etrek pristawynyň kömekçisidigi barada aýdylýar.

Faktlarda habar berlişine görä, türkmenler barada şeýe mynasyp bahalary öz içine alýan ýazgylar türkmen halkynyň hiç bir

howpdan gaýtmaýandygyny, gaýduwsyzlygyny we batyrlygyny beýan edýär. Bular bolsa häzirki türkmen poliseýlerine öz atababalarynyň edermenligine göz ýetirmäge, olara guwanmaga, şeýle hem ýaşlarymyzda watansöýüjigi, mertligi hem-de merdana aslymyza guwanç duýgusyny terbiýelemäge ýardam berýär.

Perman ALLAGULOW,

TYA-nyň Taryh institutynyň bölüm müdiri.

«Asudalygyň goragynda» Taryhy makalalar